

сб. науч. тр. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1984. – С. 51–59.
10. Теория государства и права : учеб. для курсантов и слушателей высш. проф. образования МВД РФ / ред. В. В. Лазарев. – М. : Право и закон, 2001. – 576 с.
11. Бондарев А. А. Повышение правовой культуры сотрудников милиции как средство формирования и развития их ценностных ориентаций / А. А. Бондарев // Наука и практика. – 2009. – № 4 (41). – С. 12–18.

Надійшла до редколегії 17.05.2012

Исследована сущность, структура и характерные особенности профессионального правосознания сотрудников криминальной милиции, работающих с несовершеннолетними правонарушителями.

Essence, structure and characteristic features of law consciousness of criminal militia employees, working with minor offenders, are investigational.

УДК 35.85

І. В. Зозуля

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПОСАДОВЦІВ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ НИМИ ДЕРЖАВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Проаналізовано особливості відповідальності державних посадовців за неналежне виконання ними державних повноважень за видами відповідальності – конституційною, кримінальною, адміністративною, цивільно-правовою та дисциплінарною, пропозиції з чого можуть бути реалізовані у вітчизняному законодавстві.

Як раніше зазначалось, сьогодні в Україні все більшого поширення набувають випадки неналежного виконання державними посадовцями своїх посадових обов'язків, що виявляється у невиконанні чи неналежному виконанні, перевищенні уповноваженою особою своїх посадових обов'язків, а так само будь-якому іншому їх виконанні з порушенням чинного законодавства всупереч авторитету та інтересам держави, правам, свободам та інтересам окремих громадян, громадським інтересам, інтересам юридичних осіб – через несумлінне ставлення до них, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб [1].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка відповідного законопроекту, в якому чільне місце має відводитись викладенню особливостей відповідальності державних посадовців за неналежне виконання державних повноважень за видами відповідальності – конституційною, кримінальною, адміністративною, цивільно-правовою та дисциплінарною, а також висунення пропозицій щодо їх безпосередньої реалізації в законопроекті, що й становить **мету статті**. Дослідження, що проводились О. Л. Вашуком, О. В. Литвиним, О. Ю. Оболенським, М. І. Ославським, А. В. Панчишиним, О. В. Петришиним, Г. Й. Ткач та іншими вченими [2; 3], не розкривало сутності питань, що запропоновані. Тому доцільним

© Зозуля І. В., 2012

є розгляд вказаних особливостей за видами відповідальності державних посадовців за неналежне виконання державних повноважень.

1. Конституційна відповідальність. *Загальні засади конституційної відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень, пов'язують з тим, що такі особи несуть конституційну відповідальність відповідно до Конституції України та інших законів України. Формами конституційної відповідальності цих осіб є: усунення Президента України з поста Верховною радою України в порядку імпичменту; дострокове припинення повноважень Верховної Ради України Президентом України; дострокове припинення повноважень народного депутата України; прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України; відставка Кабінету Міністрів України або окремих його членів.*

Слід зазначити, що особливості конституційно-правової відповідальності Президента України полягають у тому, що вона за неналежне виконання державних повноважень реалізується у формі усунення Верховною Радою України Президента України з поста в порядку імпичменту. Підставою для цього є вчинення ним дії або бездіяльності з ознаками державної зради або іншого злочину. Процедура імпичменту складається з: внесення подання про необхідність ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; розгляду подання та прийняття рішення про ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України; проведення розслідування спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину; розгляд та обговорення висновків та пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України; прийняття рішення про звинувачення Президента України та звернення до Конституційного Суду України й Верховного Суду України; надання Конституційним Судом України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування та розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; надання Верховним Судом України висновку про наявність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; розгляду Верховною Радою України висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду України; прийняття рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

Означене питання вирішується у порядку, встановленому Конституцією та законами України. Усунення Президента України з поста в порядку імпичменту тягне за собою втрату колишнім Президентом України права недоторканності, звання Президента України, а також права на відповідне державне забезпечення.

Після прийняття Верховною Радою України рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту матеріали справи направляються до Генеральної прокуратури України для вирішення питання про кримінальну відповідальність особи, усуненої з поста Президента України в порядку імпичменту. Конституційно-правова відповідальність Президента України не позбавляє особу, усунену з поста Президента України в порядку імпичменту, від несення кримінальної та іншої відповідальності з цієї ж справи на загальних підставах відповідно до чинного законодавства.

Щодо *особливостей конституційно-правової відповідальності народних депутатів України* за неналежне виконання державних повноважень, то вона реалізується у формі дострокового припинення повноважень народного депутата України та дострокового припинення повноважень Верховної Ради України Президентом України. Повноваження Верховної Ради України достроково припиняються за рішенням Президента України з підстав, визначених Конституцією України. Припинення повноважень Верховної Ради України Президентом України має наслідком дострокове припинення повноважень народних депутатів України поточного скликання з моменту відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання. Повноваження народного депутата України достроково припиняються у разі набрання законної сили обвинувального вироку щодо нього та припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України достроково припиняються у разі невиконання ним вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності на підставі закону за рішенням суду. Питання про дострокове припинення повноважень народного депутата України вирішується у порядку, встановленому Конституцією та законами України

Особливості конституційно-правової відповідальності членів Кабінету Міністрів України пов'язані з тим, що означена відповідальність за неналежне виконання державних повноважень реалізується у формі відставки Кабінету Міністрів України або окремих його членів та прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України. Верховна Рада України приймає резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України у порядку та з підстав, визначених Конституцією та законами України. При цьому прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України (усього її персонального складу).

Рішення про відставку Кабінету Міністрів України або окремих його членів приймає Президент України у порядку, встановленому Конституцією та законами України. Кабінет Міністрів України, який перебуває у відставці, за дорученням Президента України

продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новоформованого Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістдесят днів. Усі члени Кабінету Міністрів України, які перебувають у відставці, звільняються зі своїх посад з початком роботи новоформованого Кабінету Міністрів України.

2. Кримінальна відповідальність. *Загальні засади кримінальної відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень, обумовлені Кримінальним кодексом України. Такі особи притягаються до кримінальної відповідальності за неналежне виконання державних повноважень за прийняття завідомо неправомірних рішень, вчинення завідомо неправомірних дій чи бездіяльності, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.*

Притягнення особи, уповноваженої на виконання державних повноважень, до кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого злочину в обов'язковому порядку поєднується з її звільненням із займаної посади. Якщо така особа наділена недоторканністю на час виконання повноважень, питання її притягнення до кримінальної відповідальності вирішується після позбавлення або припинення недоторканності. На час недоторканності такої особи перебіг давності зупиняється. Особа, уповноважена на виконання державних повноважень, що була притягнена до кримінальної відповідальності за прийняття завідомо неправомірних рішень, вчинення завідомо неправомірних дій чи бездіяльності чи будь-якого іншого злочину, не може бути висунена кандидатом й обрана депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом сільської, селищної, міської ради, сільським, селищним, міським головою, обрана та призначена на відповідні посади згідно з чинним законодавством до погашення та зняття судимості у встановленому законом порядку.

Особливості кримінальної відповідальності народних депутатів України полягають у тому, що Верховна Рада України надає згоду на притягнення народного депутата України (у тому числі Голови Верховної Ради України, його першого заступника та заступника) до кримінальної відповідальності у порядку, встановленому Конституцією та законами України. Означене подання вноситься до Верховної Ради України Генеральним прокурором України. Верховна Рада України рішення про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України приймає відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів України від її конституційного складу.

Притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності здійснюється з урахування особливостей недоторканності народного депутата України, встановлених Конституцією та законами України. Верховна Рада України із набранням

законної сили обвинувального вироку щодо народного депутата України невідкладно приймає більшістю від конституційного складу рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України.

Щодо *особливостей кримінальної відповідальності суддів Конституційного Суду України та суддів суду загальної юрисдикції*, то їх притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється з урахування особливостей їхньої недоторканності, встановлених Конституцією та законами України. Кримінальна справа щодо судді Конституційного Суду України та судді суду загальної юрисдикції може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником. Суддя суду загальної юрисдикції у зв'язку з його притягненням до кримінальної відповідальності невідкладно відстороняється від посади Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України. Орган, що обрав або призначив суддю Конституційного Суду України, із набранням законної сили обвинувального вироку щодо такого судді невідкладно приймає рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України.

Особливості кримінальної відповідальності особи, яка обіймає посаду Президента України, обумовлені тим, що Президент України на час виконання повноважень користується правом недоторканності і не може бути притягнений до кримінальної відповідальності. Особа, яка обіймає посаду Президента України, може бути притягнена до кримінальної відповідальності після припинення її повноважень або прийняття Верховною Радою України рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту. Притягнення такої особи до кримінальної відповідальності здійснюється з урахування особливостей недоторканності Президента України, встановлених Конституцією та законами України.

Особливості кримінальної відповідальності Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України пов'язують з тим, що притягнення Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України до кримінальної відповідальності здійснюється з урахування особливостей їхнього правового статусу, встановлених Конституцією та законами України. Кримінальна справа щодо Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником. Президент України із набранням законної сили обвинувального вироку щодо Прем'єр-міністра України або члена Кабінету Міністрів України невідкладно приймає рішення про його звільнення з посади. Таке звільнення Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

3. Адміністративна відповідальність. Щодо *загальних засад адміністративної відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень*, то предметом відповідальності за неналежне виконання державних повноважень є вчинення такими

особами адміністративних правопорушень, пов'язаних з невиконанням чи неналежним виконанням, перевищенням посадових обов'язків, а так само будь-яким іншим їх виконанням з порушенням чинного законодавства, відповідно до Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та законів України. Якщо особа, уповноважена на виконання державних повноважень, наділена недоторканністю на час їх виконання, її притягнення до адміністративної відповідальності вирішується після позбавлення або припинення такої недоторканності. На час недоторканності такої особи перебіг давності зупиняється.

Наслідки адміністративної відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень, обумовлені тим, що притягнення такої особи до адміністративної відповідальності за вчинення будь-якого адміністративного правопорушення, пов'язаного з невиконанням чи неналежним виконанням, перевищенням уповноваженою на це особою своїх посадових обов'язків, а так само будь-яким іншим їх виконанням з порушенням чинного законодавства, може бути підставою для розгляду питання про припинення посадових обов'язків такої особи у зв'язку з порушенням нею присяги.

Особа, на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення, не може бути висунена кандидатом й обрана депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом сільської, селищної, міської ради, сільським, селищним, міським головою, обрана та призначена на посади відповідно до чинного законодавства. Ці положення можуть бути поширені щодо обрання Президента України, народних депутатів України, обрання та призначення суддів Конституційного Суду України та суддів суду загальної юрисдикції після внесення відповідних змін до Конституції України.

4. Цивільно-правова відповідальність. *Загальні засади цивільно-правової відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень, полягають у тому, що цивільно-правову відповідальність у формі відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої фізичній або юридичній особі (у тому числі їх особистим немайновим правам і майну) неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особи, уповноваженої на виконання державних повноважень, при виконанні нею державних повноважень несе держава. Цивільно-правова відповідальність такої особи за неналежне виконання державних повноважень реалізується у формі відшкодування такою особою понесених державою витрат по відшкодуванню майнової та моральної шкоди, завданої неналежним виконанням нею державних повноважень. Підставою для цивільно-правової відповідальності цієї особи є завдання нею внаслідок неналежного виконання державних повноважень своїми неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю майнової та моральної шкоди та її відшкодування державою. Майнова та*

моральна шкода, завдана особою, уповноваженою на виконання державних повноважень, поза виконанням нею державних повноважень відшкодовується нею на загальних підставах відповідно до чинного законодавства.

Порядок цивільно-правової відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень. Рахункова палата Верховної Ради України протягом п'яти днів після винесення рішення суду про відшкодування державою майнової та моральної шкоди, завданої особою, уповноваженою на виконання державних повноважень, внаслідок неналежного виконання державних повноважень, зобов'язана від імені держави звернутися до суду з цивільним позовом до такої особи щодо відшкодування понесених державою витрат. У разі, якщо майнова та моральна шкода була завдана неналежним виконанням державних повноважень Головою та державними службовцями Рахункової палати Верховної Ради України, з цивільним позовом до суду щодо відшкодування понесених у зв'язку із цим державою витрат звертається Генеральний прокурор України.

Особа, уповноважена на виконання державних повноважень, на підставі рішення суду зобов'язана в повному обсязі відшкодувати понесені державою витрати з відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої неналежним виконанням нею державних повноважень. Така особа має право на оскарження судових рішень на загальних підставах. Питання про відшкодування нею понесених державою витрат з відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої неналежним виконанням нею державних повноважень, вирішується згідно з Цивільним кодексом України і Цивільним процесуальним кодексом України.

5. Дисциплінарна відповідальність. *Загальні засади дисциплінарної відповідальності осіб, уповноважених на виконання державних повноважень,* полягають у тому, що особи, уповноважені на виконання державних повноважень, несуть дисциплінарну відповідальність за неналежне виконання державних повноважень відповідно до Конституції України та законів України. Дисциплінарна відповідальність полягає у накладенні на таких осіб дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків. Вона не застосовується до осіб, що обіймають посади, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Дисциплінарними проступками є: вияв неповаги до державних символів України; невиконання або неналежне виконання в межах посадових обов'язків рішень державних органів, наказів, розпоряджень та доручень керівників, наданих у межах їхніх повноважень, якщо таке невиконання чи неналежне виконання не містить складу злочину або адміністративного правопорушення; невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків; перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу

злочину або адміністративного правопорушення; порушення правил внутрішнього розпорядку; порушення правил професійної етики; прогул, тобто відсутність на робочому місці більше трьох годин підряд протягом робочого дня без поважних причин; поява на робочому місці у нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

До осіб, уповноважених на виконання державних повноважень, застосовуються такі види дисциплінарних стягнень: догана, звільнення.

Законами України можуть бути передбачені додаткові дисциплінарні проступки та стягнення для окремих категорій осіб, уповноважених на виконання державних повноважень. За кожний дисциплінарний проступок накладається одне дисциплінарне стягнення. Рішення про його застосування може бути оскаржено до суду. Протягом строку дії накладеного дисциплінарного стягнення не здійснюється просування по службі та не застосовуються заходи заохочення. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення особу, уповноважену на виконання державних повноважень, не піддано новому дисциплінарному стягненню, вона вважається такою, що не мала дисциплінарного стягнення.

Таким чином, викладені особливості відповідальності державних посадовців за неналежне виконання державних повноважень за видами відповідальності – конституційною, кримінальною, адміністративною, цивільно-правовою та дисциплінарною – можуть бути реалізованими у відповідному законопроекті.

Список літератури: 1. Зозуля І. В. відповідальність за неналежне виконання державних повноважень: засади нормативно-правового регулювання / І. В. Зозуля // Наше право. – 2012. – № 3. – Ч. 2. – С. 46–50. 2. Стасюк Ю. Як притягнути до відповідальності службовця, коли він порушив закон? / Юлія Стасюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gromada.lviv.ua/article/389>. 3. Топорович Г. В. До сутності поняття «юридична відповідальність державних службовців» / Топорович Г. В. // Держава та регіони. Серія: Право. – 2011. – № 2. – С. 158–161.

Надійшла до редколегії 02.07.2012

Проанализированы особенности ответственности государственных должностных лиц за ненадлежащее исполнение ими государственных полномочий по видам ответственности – конституционной, криминальной, административной, гражданско-правовой и дисциплинарной, предложения по вопросу которых могут быть реализованы в отечественном законодательстве.

The characteristics of public officials responsible for the improper performance of their governmental powers by type of liability – the constitutional, criminal, administrative, civil and disciplinary – are analyzed; the proposal can be implemented in domestic law.